

УДК 37.01:5+378.03

Правова ідентичність як духовна складова правосвідомості

Ю.С. КРАВЦОВ, А.О. ЯКУНІНА

Дніпродзержинський державний технічний університет, м.Дніпродзержинськ, Україна
E-mail: kravcovyur@yandex.ru**Авторське резюме**

Сучасна соціокультурна ситуація, вимагає від сучасної людини мобільності і адекватної відповіді на сучасні вимоги суспільства, ставлять її перед необхідністю перегляду традиційних цілей і орієнтирів. В статті автори показують, що не система знань, умінь і навиків сама по собі, а набір сучасних ключових компетенцій в інтелектуальній, соціально-правовій, комунікативній, інформаційній сферах повинні стати основним результатом процесу формування правосвідомості сучасної людини. У виявленні ідентифікації власної життєвої траєкторії, набутті досвіду самостійної діяльності та особистої відповідальності людини по праву сьогодні належить особливе місце. Авторі підкреслюють, що позицією самого діючого, його ідентичністю визначаються ситуації в правовому просторі. Від його цілей, ціннісних установок, особистих уподобань залежить вибір того або іншого способу дії. Знайомство з правовими ситуаціями як ситуаціями вибору, аналіз позиції і дій людини, яка є їхнім суб'єктом, складає саме духовний зміст правосвідомості, що і створює умови для особистісного самовизначення – для пошуку відповіді на питання: «Хто я, чого я хочу?»

Ключові слова: ідентифікація, суб'єктивний час індивіда, поняття «Інший», час Іншого, правосвідомість як підсистема ментальності, визначення людиною свого місця в просторі права, масова суспільна правосвідомість, сучасна соціокультурна ситуація.

Legal identity as spiritual constituent of sense of justice

YU.S. KRAVTSOV, A.O. YAKUNINA

Dneprodzerzhinsk state technical university, Dneprodzerzhinsk, Ukraine
E-mail: kravcovyur@yandex.ru**Abstract**

The modern social and cultural situation of modern man requires mobility and adequate response to the requirements of modern society, and put it in front of the need to revise the traditional goals and targets. The authors show that it is not a system of knowledge and skills in itself, but a set of core competencies in modern intellectual, social, legal, communication, information sphere should be the main result of the process of formation of legal consciousness of modern man. In identifying the identification own life trajectory, gaining experience of independent activity and personal responsibility law today a special place. The authors emphasize that the position of acting, its identity is defined situation in the legal space. From its goals, values, personal preferences affect the choice of a particular mode of action. Familiarity with the legal situation as a choice situation, analysis of the position and actions of the person who is the subject of them, it is the spiritual content of justice, and creates conditions for personal self-determination - to find an answer to the question «Who am I, what do I want?»

Keywords: identification, legal identification, the individual subjective time, the concept of the «Other», while the Other, as a subsystem of justice mentality, the definition of man's place in space law, the spiritual content of justice, mass public sense of justice, contemporary socio-cultural situation.

Постановка проблеми. В останнє десятиріччя помітно розширилося вивчення права в різних освітніх установах, і є можливості якісного поліпшення його. Вивчення питань права повинно бути обов'язковим у всіх установах, працюючих з підлітками і молоддю. Позицією самого діючого, його ідентичністю визначаються ситуації у правовому просторі. Від його цілей, ціннісних установок, особистих пристрастей залежить вибір того або іншого засобу дії. Знайомство з правовими ситуаціями як ситуаціями вибору, аналіз позиції і дій людини, що є їх суб'єктом, створює умови для особового самовизначення - для пошуку

відповіді на запитання «Хто я, чого я хочу?».

Мета дослідження. Людина, яка діє в суспільстві, виявляється суб'єктом багатьох типів правових відносин - цивільних, адміністративних, трудових, сімейних тощо. Використання в навчанні відповідного правового матеріалу сприяє формуванню складного багатомірного уявлення про себе, протіканню процесу ідентифікації. Необхідність діяти з урахуванням позиції інших людей, з урахуванням правових норм стає умовою для розвитку «Я» людини, як складноорганізованого відносно «Я» інших людей. Якщо в новий час проблема ідентичності зводилася до того, щоб побуду-

© Ю.С. Кравцов, А.О. Якуніна 2015

вати і потім охороняти і підтримувати власну цілісність, то в сучасному світі не менш важливо уникнути стійкої фіксації на якійсь одній ідентичності і зберегти свободу вибору і відкритість новому досвіду. Але якщо раніше психологічна ригідність (жорсткість) нерідко допомагала соціальному виживанню, то тепер вона частіше йому шкодить. Самоідентичність все більше сприймається сьогодні не як якась тверда, раз і назавжди сформована даність, а як незакінчений проект, що розвивається [3]. В умовах швидко змінного соціуму і зростаючої тривалості життя особа просто не може не самооновлюватись, і це не катастрофа, а закономірний соціальний процес, якому відповідає нова філософія часу і самого життя.

Проблема визначення людиною свого місця в світі має безпосереднє відношення до питання про те, з якою реальністю вона себе ототожнює, в яку просторово-часову структуру вона поміщає своє існування. У зв'язку з проблемою ідентифікації суб'єктивного часу індивіда з часом Іншого необхідно зупинитися на багаторівності самого поняття «Інший». В якості останнього може виступати як суб'єктивна буттєва структура (Інший як інше «я»), так і об'єктивна буттєвість (соціальний простір-час якої-небудь держави, нації, певна історична епоха, світ в цілому і світовий час, Бог і божественний час, або трансценденція тощо). В залежності від того, що вкладається в поняття «Інший», індивід може жити в одному часі з іншою людиною (або групою людей), зі своєю країною (у ритмі її соціального життя), відносити себе до певної історичної епохи, відчувати себе злитим зі світовим часом.

Дві людські істоти, що живуть в єдиному темпоральному потоці, повинні виявляти високий ступінь взаєморозуміння, внутрішнього споріднення, тобто між ними встановлюється, по виразу М.Бубера, «сутнісний зв'язок», в якому межі індивідуального буття виявляються прорваними [1,97]. В стані «відвертості суті для суті» і виникає феномен особливого «простору-часу для двох». Ідентифікувати себе з чим-небудь - означає злитися з вибраним об'єктом, інтегрувати його в себе або стати його частиною, а якщо це безліч об'єктів зі схожими властивостями, то стати одним з них. Таким чином, ідентифікацію можна розглядати і як різновид інтеграції, об'єднання. Останнє ж на мові людських відчуттів означає прийняття, любов.

Аналіз досліджень і публікацій. Феномен ототожнення індивідуального часу зі світовим подається у філософських ученнях Н.А.Бердяєва, С.Л.Франка, К.Ясперса. Час бердяєвської людини знаходиться в прямому контакті зі світовим часом. Передумовою того, що Всесвіт може входити в людину, ним асимілюватися, познаватися і осягнути,

на думку мислителя, виступає та обставина, що людина «є весь склад Всесвіту, всі її сили і якості» [2,78-79]. Тим самим Н.А.Бердяєв указує на високий ступінь спорідненості суб'єктивного і об'єктивного початків і їх фактичну нероздільність, взаємопроникнення.

Бердяєвському вченню про мікро- і макрокосми близька філософська позиція С.Л.Франка, який вважав, що в суб'єктивному бутті спочатку закладений один з основоположних законів Всесвіту - «єдність нарізності і взаємопроникнення» [6, 335]. Згідно із цим законом, «безпосереднє самобуття» (так С.Л.Франк називає сферу суб'єктивного) природним чином перебуває одночасно в якості як самого-в-себе і для-себе-існуючого і при цьому все ж таки злитим зі світовим часом.

Подібно Н.А.Бердяєву і С.Л.Франку, К. Ясперс також визнає первинний зв'язок людської суті з трансцендентною основою. Проте при цьому мислитель говорить про свідому інтеграцію чужого в особисте буття, при якій це чуже (воно ж інше) стає частиною життя індивідуума, так само як і він виявляється частиною цього іншого [7,169]. Результатом ототожнення індивідуального часу з космічним часом і трансценденцією стає, по К. Ясперсу, досягнення справжньої свободи людської істоти. Особливий інтерес представляє випадок, коли в ролі Іншого для суб'єкта виступає він сам. Як правило, в акті самопізнання, коли використовується прийом самовідторгнення з метою проведення рефлексії, людина природним чином стає об'єктом (тобто Іншим) для самого себе. Досліджуючи глибини свого «я», індивід здатний знаходити в собі як єдиному, монадичному початку множинне, тим самим створюючи передумови для розвитку цілого спектра нових відносин зі своєю суттю. Інший в мені - це щось в корені інше, ніж Інший поза мною. Моє Інше не можна ігнорувати. Воно примушує мене кожен момент часу зважати на нього, вибудовувати певну модель (стратегію) взаємин. Подібна модель інтровертивної комунікації присутня в роботі М. Хайдеггера «Буття і час», де діалог Я з Іншим здійснюється усередині «наявного буття» - сфери виключно суб'єктивного [8,с.111].

Виклад основного матеріалу. Як одна з підсистем ментальності виступає правосвідомість – модель світу з точки зору правових аспектів. Правосвідомість, по суті, відображає ідентифікацію індивіда, з одного боку, з державою, з його встановленнями, з обмеженнями, що накладаються суспільством, з іншого боку, в широкому сенсі, це та частина ментальності, яка встановлює норми про добро і зло, справедливість, моральний борг, компроміси між собою й іншими. Ці дві сторони правосвідомості можуть виявитися такими, що конфліктують, якщо в ментальності закладено,

що норми, які встановлюються державою і справедливість не ідентичні. Це може викликати подвійне відношення до дійсності. У такій формі існує українська правосвідомість як частина української ментальності. Правосвідомість як частина народної свідомості, ментальності володіє в цілому її властивостями, є сконструйований людиною простір сенсів, що формується на основі образів дійсності. Ці образи, у свою чергу, відбираються, фільтруються заданими в конкретному суспільстві, нації системами координат – нормами.

Правове регулювання охоплює всі сфери суспільного життя. Діюча в суспільстві людина є суб'єктом багатьох типів правових відносин – цивільних, адміністративних, трудових, сімейних та інших. Використовування в навчанні відповідного правового матеріалу сприяє формуванню складного багатовимірного уявлення про себе, проходженню процесу ідентифікації. Необхідність діяти з урахуванням позиції інших людей, з урахуванням правових норм стає умовою для розвитку «Я» дитини як складноорганізованого щодо «Я» інших людей. Право як учбовий зміст задає умови для розвитку здібностей, що істотним чином відрізняються від здібностей, що формуються на науковому змісті, зокрема на матеріалах інших курсів соціально-гуманітарного циклу – це розвиток уявлення про себе і Я-концепції.

Для конструктивної побудови «Я-концепції» необхідно мати відповідну інформацію про загальні людські якості та особистісні характеристики. Такого роду інформацію учні здобувають через вивчення історії, літератури, курсів «Основи правознавства», «Психологія спілкування», «Основи філософії». Самопізнання дає змогу краще зрозуміти інших, а також це ключ до самостворення, самоосвіти, саморозвитку. Отже, набуваючи досвіду вирішення внутрішньо особистісних протиріч, гармонізації свого внутрішнього світу, кожна особистість осмислює діапазон засобів вирішення своїх життєвих завдань, набуває навичок взаємодії з оточуючим світом і це відкриває доступ до потенційних особистісних ресурсів й допомагає динамічно змінювати стратегію поведінки в різних ситуаціях життєвого простору.

Крім того, робота з правовим змістом створює умови для формування ряду здібностей, пов'язаних з розвитком мислення і мови, які яскраві і складають основу ідентифікації людини ще з одного боку – правового. Здатність проектувати норму на конкретну ситуацію і бачити конкретне через призму норми – абсо-

лютно унікальна здатність до ідентифікації, що виникає саме у галузі права і базується на особливому типі мислення (критичне мислення). Цей тип мислення забезпечує аналіз ситуацій відкритого типу: у них немає еталонного рішення, вони пов'язані не тільки з фадійними розумовими операціями, але і з ціннісним вибором, з визнанням множинності правильних рішень. Принципова відмінність правових курсів полягає в тому, що мислення в них формується усередині практичних дій з аналізу ситуацій, тобто формується як сторона практичної свідомості.

У сфері права потрібна розгорнута аргументація своїх думок, використання особливих мовних засобів для посилення дії на слухача, будування і вербальне оформлення складних багаторівневих логічних висновків. Знайомство з кращими зразками правової риторики, проби самостійної організації складних мовних періодів – може і повинно відкритися людині у вигляді можливості побудови моделі власної дії [4, с.8].

Таким чином, робота з учбовими курсами права забезпечує розвиток у людини уявленнь про себе, відношення до себе і співтовариства людей, засвоєння загальноприйнятих і вироблення особистих ціннісних орієнтацій, правил і норм поведінки, способів дії в суспільстві, а також розвиток мислення і мови. Все це разом робить вплив на формування правової свідомості людини.

Висновки. Масова суспільна правосвідомість, що базується на традиційних духовних принципах добра й справедливості, стає одним із провідних чинників підтримки належного правового порядку в країні. При цьому ідентифікація правосвідомості кожного індивіда та суспільної правосвідомості як явища та вплив цих явищ на дотримання високих принципів справедливості і правопорядку здійснювалася протягом розвитку всього людства.

Така ідентифікація базувалась на визначенні основних духовних цінностей та їх відповідності правотворчій діяльності державі і настроям та правосвідомості суспільства й кожного його члена на кожному з етапів розвитку цього суспільства. Як вирази духовних початків правова ідентичність неминуче фокусує рівень усіх змін особистості, що виявляються в елементах соціально-правової активності, у соціально-правових установках особистості, у відношенні до норм права, у готовності реалізовувати право, у реальній участі кожного індивіда в правових відносинах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бубер М. Проблема человека. Ко всемирному философскому конгрессу // Специализированная информация по общеакадемической программе: «Человек, наука, общество: комплексные исследования»: Пер. с нем. — М.: РАН ИНИОН, 1992. — 246 с.
2. Бердяев Н.А. Философия творчества, культуры и искусства: В 2 т. — М.: Искусство, 1994.-Т. 1.- 542 с.
3. Гіденс Е. Соціологія: Пер. з англ./Е. Гіденс. — К.Основи, 1999. — 726 с.

4. Калайков И. Цивилизация и адаптация / И. Калайков – М.: Прогресс, 1984. – 236 с.
5. Максимов С.І. Правова реальність як предмет філософського осмислення // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, Харків 2002 – 35 с.
6. Франк С.Л. Непостижимое // Франк С.Л. Сочинения. - М.: Правда, 1990. – 608 с.
7. Ясперс К. Смысл и назначение истории. - М: Политиздат, 1991 – 527 с.
8. Мартін Хайдеггер «Буття і час» у філософії ХХ століття: Матеріали обговорення: Виступили А.В. Ахутін, В.І Молчанов, Т.А. Васильєва та ін. // Питання філософії. - 1998. - № 1. - С. 110-121.

Стаття надійшла до редакції 17.03.2015

REFERENCES:

1. Buber M. Problema cheloveka. K vseмирному filosofskomu kongre (Problem of man) // *Spetsializirovannaya informatsiya po obschekademeskoj programme: «Chelovek, nauka, obschestvo: kompleksnyje issledovaniya»: Per. s nem.* — М.: RAN INION, 1992. – 246 p.
2. Berdyayev N.A. Filosofiya tvorchestva, kultury i iskusstva: (Philosophy of work, culture and art) V 2 t. — М.: *Iskusstvo*, 1994.-vol. 1.- 542 p.
3. Gidens E. Sotsiologiya: (Sociology) Per. z ang. — К. *Osnovi*, 1999. — 726 p.
4. Kalaykov I. Tsivilizatsiya i adaptatsiya. (Civilization and adaptation). — М.: *Progress*, 1984. – 236 p.
5. Maksimov S.I. Pravova realnist yak predmet fillosofskogo osmisleniya (Legal reality as article of philosophical comprehension) // *Avtoreferat disertatsiyi na zdobuttya naukovogo stupenya doktora yuridichnih nauk*, Harkiv 2002 – 35 p.
6. Frank S.L. Nepostizhimoe (Incomprehensible) // *Sochineniya*. - М.: *Pravda*, 1990. – 608 p.
7. Yaspers K. Smyisl i naznachenie istorii. - М: *Politizdat*, 1991 – 527 p.
8. MartIn Haydegger «Buttya I chas» u fillosofiyi XX stolittya: (Existence and time) MaterIali obgovorennya: Vistupili A.V. AhutIn, V.I Molchanov, T.A. VasilEva ta In // *Pitannya fillosofiyi*. - 1998. no1 - pp. 110-121.

Кравцов Юрій Сергійович – доктор філософських наук, доцент
Дніпродзержинський державний технічний університет
Адреса: 51918, м.Дніпродзержинськ, вул.Дніпробудівська, 2
E-mail: kravcovyuri@yandex.ru

Якуніна Алла Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент
Дніпродзержинський державний технічний університет
Адреса: 51918, м.Дніпродзержинськ, вул. Дніпробудівська, 2
E-mail: yakunina1963@mail.ua

Kravtsov Yurii Serhiiovych – doctor of philosophical sciences, associate professor
Dneprodzerzhinsk state technical university
Address: 2, Dniprobudivska Str., Dniprodzerzhyn'sk, 51918, Ukraine
E-mail: kravcovyuri@yandex.ru

Yakunina Alla Oleksandrivna – PhD in history, associate professor
Dneprodzerzhinsk state technical university
Address: 2, Dniprobudivska Str., Dneprodzerzhinsk, 51918, Ukraine
E-mail: yakunina1963@mail.ua